

Antoni Kuczyński

Zabytkowe spichlerze o kopulasto sklepionym zrębie : ziemia opolska

Ochrona Zabytków 25/1 (96), 31-33

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

w przyszłości jednak, gdy społeczeństwa staną się na tyle bogate, by zachowywać swe zabytki w stanie „czystym”, nieskażonym adaptacją, po to tylko, by można je było podziwiać, a nie na siłę korzystać z nich, problem ten będzie się ujawniał coraz silniej.

W omawianym obiekcie nie chodziło co prawda o adaptację, lecz o pewnego rodzaju uproszczenie stylistyczne poprzez uwspółcześnienie wyposażenia i wystroju, lecz efekt był ten sam — destrukcja „ducha” zabytkowego wnętrza. Przyjrzyjmy się mu uważnie. Wnętrze de Fontaines ma w sobie obecnie coś z kawiarni (te

tandetne reflektorki zamiast żyrandoli), sali wykładowej lub projekcyjnej; z punktu widzenia obrządków religijnych jest to wnętrze wysterylizowane i bezbarwne, które zatraciło właściwy charakter i klimat. Trudno jest więc dziwić się, że jugosłowiański konserwator Peter Fister i architekt grecki Plutarch Theocharidis z trudem powstrzymywali się od nazwania koncepcji Szwajcarów nieporozumieniem. W dyskusji jaka wywiązała się w rzymskim Centrum UNESCO niżej podpisany poparł zdanie obu wymienionych kolegów.

mgr inż. Waldemar Łysiak
Pracownia Konserwacji Zabytków, Warszawa

RESTORATION OF DE FONTAINES CHURCH AT NEUCHÂTEL, SWITZERLAND

Basing on example of a small de Fontaines church at Neuchâtel, Switzerland the author deals with an essential problem of adaptative restoration works being undertaken in architectural objects of historical character. Though the building in question, when considered from the viewpoint of history of art, cannot be classified as one belonging to the top category the restoration works carried out gave rise to a great deal of interesting discussion. The problems involved in restoration of that church were presented in the summer of 1971 at the International Centre for the Study of Preservation and the Restoration of Cultural Property, Rome, that has been established under the auspices of UNESCO, as a specific feature in certain modern tendencies present in the conservator's work. During the course of restoration in 1969 from the church interior were removed its neo-Gothic fittings made of wood, except for pulpit, whose place took

a number of wood furnishings extremely simple in their shapes. In this strive to achieve an intended simplicity and the most functional character of the church's interior the conservators have, however, advanced too far, as the new fittings are quite drastically modern as to their forms and worse still in sharp contrast to architecture. In this connection the fact that from among elements of the former fittings the pulpit has been left as the only element seems to be a misunderstanding or even failure.

The author emphasizes that it is not the change of fittings alone with which he is dealing in his article but the so-called spirit of the monument meant as the character and climate of authenticity. The excessively modernized interior of de Fontaines church has become one sterile and deprived of colour thus losing its intrinsic climate and character.

ANTONI KUCZYŃSKI

ZABYTKOWE SPICHLERZE O KOPULASTO SKLEPIONYM ZRĘBIE (ZIEMIA OPOLSKA)

Spichrz był niegdyś budynkiem odgrywającym poważną rolę w gospodarstwie — służył do przechowywania wymłóconego zboża. Pomijając tę podstawową funkcję pełnił on szereg funkcji ubocznych: służył do przechowywania nabiału, mięsa i innych produktów żywnościowych. Ponadto składano w jego wnętrzu różne narzędzia gospodarcze, drobne drewno na opał i uprząż. Każde pomieszczenie wewnątrz spichrza spełniało określoną funkcję. Wiadomo także z tradycji, że spichrz spełniał ongiś rolę skarbcza. Przechowywano więc w nim wyroby ze srebra i złota, często pieniądze, odświętną odzież i dro-

gocenne hafty. Ponadto, jak informowali sędziwi mieszkańcy wielu wsi opolskich, istniał kiedyś tutaj zwyczaj, że po śmierci gospodarza umieszczano na parterze spichrza jego zwłoki, skąd po 2 lub 3 dniach następowało wyprowadzenie na cmentarz; stąd też wyruszał orszak pogrzebowy. Obecnie jedynie sporadycznie zachowała się na Opolszczyźnie podstawowa funkcja spichlerzy, jako budynków do przechowywania ziarna; po innych natomiast, dodatkowych funkcjach pozostała tylko pamięć potomnych. Zachowane do dzisiaj spichrze w większości pełnią rolę podręcznych składników w

1. Ligota Książęca pow. Racibórz, spichlerz o kopulasto sklepionym zrębie. Obiekt obecnie znajduje się na terenie Muzeum Wsi Opolskiej (fot. J. Michałowski)

1. Ligota Książęca, Racibórz District — Granary with dome-like vaulted carcasse. The object is at present preserved in Opole Rural Building Museum

2. Głogówek pow. Prudnik, spichlerz o kopulasto sklepionym zrębie i dachu luźno nałożonym. Obiekt obecnie znajduje się na terenie Muzeum Wsi Opolskiej (fot. J. Michałowski)

2. Głogówek, Prudnik District — Granary with dome-like vaulted carcasse and a freely supported roofing. The object is at present preserved in Opole Rural Building Museum

3. Borucin pow. Racibórz, spichlerz o kopulasto sklepionym zrębie i dachu luźno nałożonym (fot. A. Kuczyński)

3. Borucin, Racibórz District, Granary with dome-like vaulted carcasse and a freely supported roofing

obrębnie zagrody i z roku na rok chyłą się ku ziemi.

Wśród zabytków drewnianej architektury wiejskiej, związanej z krajobrazem ziemi opolskiej, na pierwszy plan wysuwają się spichrze z końca XVIII i pierwszej połowy XIX stulecia. W zróżnicowanym zespole tych obiektów oddzielną grupę stanowią masywnie zbudowane spichrze o kopulasto sklepionym zrębie. Rozsiadły się one w południowej i południowo-wschodniej części Opolszczyzny, np. we wsi Pilszcz, pow. głubczycki, we wsi Łany, pow. kozielski oraz wsiach Bolesław, Borucin, Krzanowice i Wojnowice, pow. raciborski. Wznoszono je z grubych sosnowych belek, a ściany od zewnątrz wylepiano gliną. Obiekty starsze wykonane są wyłącznie z grubych belek, na których widać ślady obróbki toporem, nowsze natomiast budowano z belek przecinanych piłą tracką. Ściany połączone są w węglach na tzw. obłap lub jaskółczy ogon, często z dodatkowym wzmocnieniem wewnątrz w postaci prymitywnego zamka. Nierówno obcięte ostatki zrębu wystają nieraz poza lico budynku. Od zewnątrz ściany oblepiano gliną zmieszaną z plewami lub drobno ciętą słomą. Aby zaprawa lepiej przylegała do ścian wbite są w nie drewniane dyble o długości 10 cm, często tkwiące także między belkami. Spichrze mają jednoskrzydłowe drzwi, z dwu warstw desek połączonych za pomocą grubych gwoździ o dużych główkach. Deski zewnętrzne ułożone są w różne wzory i tworzą często motyw jodełki. Uzupełnieniem zdobniczym drzwi są nakładki zamkowe oraz gwoździe o dużych spłaszczonych główkach. Często nad drzwiami wyryta jest data budowy spichrza. W oblepionym gliną zrębie znajdują się małe okna — świetliki bez szyb, a jedynie zabezpieczone żelaznymi kratami.

Krokwiowe dachy nie są związane konstrukcyjnie ze ścianami. Założone są one luźno na kopułę zrębu, z którego łatwo je zsunąć, np. podczas pożaru.

Nakreślone powyżej cechy spichrzy o kopulasto-sklepionym zrębie, takie jak masywność budowli, ściany oblepione gliną, ruchomy dach, małe świetliki okienne przypominające strzelnice, solidnie wykonane drzwi, oraz region ich występowania koncentrujący się na terenie południowej Opolszczyzny i Spiszu pozwalają wnioskować o obronnej funkcji tych obiektów. Funkcja ta mogła mieć duże znaczenie właśnie na tych obszarach, które w dalekiej przeszłości charakteryzowały się wzmożonym ruchem ludności (sąsiedztwo Bramy Morawskiej), a więc narażone były na występowanie częstych starć zbrojnych. Zaprezentowany powyżej rodzaj spichrzy należy do grupy obiektów reprezentujących tak charakterystyczne dla opolskiego pejzażu budownictwo drewniane i jako taki powinien być objęty ochroną. Spichrze te nie mają odpowiedników w innych rejonach Polski, nie zabezpieczone jednak w terenie niszczeją z roku na rok lub są rozbierane na opał. Działający

przy Zarządzie Muzeów i Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Sztuki Zespół Doradczy do spraw Parków Etnograficznych i Budownictwa Drewnianego wydał wprawdzie w 1966 roku memoriał, w którym nakreślono program budowy skansenów i zabezpieczenia architektury ludowej, nie rozwiązuje to jednak w pełni zagadnienia. W zakresie opieki nad tymi zabytkami powinna się ujawniać działalność sił miejscowych, nie wszystkie bowiem warte zabezpieczenia spichrze znajdują się na terenie Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu Bierkowicach. Należy więc rozpatrzyć ewentualność nadania wtórnej funkcji tym obiektom, a możliwości w tym zakresie jest wiele — od gospodarczych po turystyczne. Mogą pełnić one rolę izb muzealnych, baz turystycznych, sklepów z pamiątkami regionalnymi. Istnieją zresztą wzorce we Francji, Szwecji, z których także warto skorzystać.

Samo uznanie opolskich spichrzy o kopulasto-sklepionym zrębie za obiekty zabytkowe, bez podjęcia kroków zmierzających do ich ochrony, to naprawdę mało.

mgr Antoni Kuczyński
Wrocław

ANCIENT GRANARIES WITH DOME-LIKE VAULTED CARCASSES

The work presented above was based upon materials gathered as a result of field investigations carried out to order of the Opole Rural Building Museum at Opole-Bierkowice. From within the range of monuments featuring characteristic marks of rural architecture in Opole Region as those most valuable historically may, no doubt, be regarded granaries coming from the late eighteenth and the first half of nineteenth century. Within the variety of buildings of particular interest should be listed granaries with their dome-like vaulted carcasses exhibiting the genuine genetic and constructional shapes. The territory in which may

be encountered the objects of this kind covers the south and south-east areas of Opole Region reaching as far as to Spisz Region. This type of granary may genetically be related to buildings fitted with the dome-shaped roofings. Granaries with dome-like vaulted carcasses are constituting quite an unique type of rural buildings having no their equivalents in other parts of Poland and therefore to regard them as historical monuments together with suitable measures for their protection seems to be an order of the day.

KRZYSZTOF NOWIŃSKI

PROBLEMATYKA NAUKOWA, KONSERWATORSKA I EKSPOZYCYJNA CEGLANEJ ROTUNDY W SIERADZU

Obiekt odkryto w trakcie badań archeologicznych Wzgórza Zamkowego w Sieradzu, prowadzonych w 1968 r. przez miejscowe Muzeum¹.

¹ *Informator Archeologiczny* (badania 1968 r.), Warszawa 1969, s. 289.

W następnym roku badania przejęła Pracownia Archeologiczno-Konserwatorska PP „Pracownia Konserwacji Zabytków”, Oddział w Warszawie. Początkowo sądzono, że znaleziony mur ceglany, zbudowany na planie zbliżonym do